

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 9 maj 2006

Mål nr

Ö 2827-05

KLAGANDE

Skatteverket
171 94 Solna

MOTPART

Varbergs Sparbank AB, 516401-0158
Box 74
432 22 Varberg

SAKEN

Fastställande av utdelningsförslag

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Hovrätten för Västra Sveriges beslut den 15 juni 2005 i mål Ö 1549-05

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår överklagandet.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Staten har yrkat att Varbergs Sparbank skall tilläggas utdelning enligt 11 § förmånsrättslagen (1970:979) i dess lydelse fr.o.m. den 1 januari 2004 i stället för enligt 5 § första stycket 2 nämnda lag i dess lydelse före den 1 januari 2004.

Varbergs Sparbank har bestritt ändring.

Rekonstruktör- & Konkursförvaltarkollegiet (REKON) i Sverige har avgett yttrande.

SKÄL

Holma Bageri AB försattes i konkurs den 22 april 2004 på grund av en ansökan den 29 mars samma år. Konkursen avslutades när utdelningsförslaget fastställdes den 10 februari 2005. Frågan i målet är om Varbergs Sparbanks fordran, som säkrats enligt lagen (1984:649) om företagshypotek, skall få utdelning enligt äldre bestämmelser om företagshypotek eller enligt nya bestämmelser om företagsinteckning.

Enligt lagen om företagshypotek och den samtidiga lydelsen av förmånsrättslagen (1970:979) gällde företagshypotek i hela värdet av vissa slag av egendom som tillhörde gäldenären. Genom lagändringar, som i huvudsak

trädde i kraft den 1 januari 2004, omvandlades företagshypotek till en företagsinteckning som gäller i all gäldenärens egendom men bara till 55 % av egendomens värde. Eftersom lagändringen sammantaget i regel innebar en försämring av säkerheten, gavs företagshypotekshavare i övergångsbestämmelserna till den nya regleringen viss tid att trygga sin rätt (se SOU 1999:1 s. 26 och prop. 2002/03:49 s. 109). Övergångsbestämmelserna till ändringarna i förmånsrättslagen lyder:

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2004.
2. I fråga om företagshypotek på grund av en inteckning som har beviljats före ikraftträdandet tillämpas äldre bestämmelser fram till den 1 januari 2005.
3. Vid en konkurs eller en utmätning som har beslutats på grund av en ansökan som gjorts före ikraftträdandet tillämpas alltid äldre bestämmelser.
4. Skulle de nya bestämmelserna, om de tillämpades den 1 januari 2004, ha medfört att ett företagshypotek tillsammans med övriga säkerheter inte längre hade utgjort betryggande säkerhet och ställer gäldenären inte inom en månad efter anmodan kompletterande säkerhet som borgenären skäligen kan nöja sig med, får borgenären före den 1 januari 2005 säga upp den fordran för vilken företagshypoteket upplåtits till betalning inom sex månader trots att det avtalats att längre uppsägningstid skall löpa eller att uppsägning inte får ske. Har borgenären före den 1 januari 2005 väckt talan om betalning och anmält detta till inskrivningsmyndigheten för företagsinteckning, gäller äldre bestämmelser i fråga om förmånsrätt som följer med företagshypotek i en konkurs eller en utmätning som har beslutats på grund av en ansökan som inkommit till domstolen eller kronofogdemyndigheten innan tre månader förflutit från det att domstolen skilt sig från målet genom dom eller beslut som har vunnit laga kraft.

Punkterna 1–3 har sakliga motsvarigheter i övergångsbestämmelserna (punkterna 1, 3 respektive 4) till den nya lagen (2003:528) om företagsinteckning.

Övergångsbestämmelserna överensstämmer i stort sett ordagrant, bortsett från datumangivelserna, med vad som föreslogs i betänkandet Nya förmånsrättsregler (SOU 1999:1), dock med den skillnaden att punkterna 2 och 3 där hade omvänd ordning.

Övergångsbestämmelserna – med utredningens ordningsföljd – överensstämmer vidare, såvitt nu är av intresse, helt med övergångsbestämmelserna till lagen (1966:453) om vad som är fast egendom, i vilken fastighetsinteckningen utsträcktes på den dåvarande förlagsinteckningens bekostnad. De lagändringarna skulle i huvudsak träda i kraft den 1 januari 1967 (från en efteråt beslutad senareläggning med ett halvår, se NJA II 1966 s. 193 f., bortses här). Äldre lag skulle emellertid tillämpas om fastighetsägaren försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före den nya lagens ikraftträdande (jfr punkt 3 ovan). Departementschefen hade föreslagit att äldre lag dessutom skulle gälla om fastighetsägaren försattes i konkurs på grund av ansökan före den 1 januari 1968, såvida det yrkades av förlagsinteckningshavaren (se NJA II 1966 s. 96 och 99). På Lagrådets inrådan fick övergångsbestämmelserna sin slutliga avfattning. Motsvarigheten till punkt 2 kom då att lyda: ”Besväras vid den nya lagens ikraftträdande egendom av förlagsinteckning, gäller för tiden till den 1 januari 1968 ... äldre lag beträffande frågan i vad mån egendomen hör till fastighet.”

Den tolkning av punkt 2 i förmånsrättslagens övergångsbestämmelser och av motsvarande övergångsbestämmelse år 1966 som kan anses vara mest ordagrann medför att de äldre reglerna om företagshypotek respektive förlagsinteckning skall tillämpas (gälla) vid en konkurs som inleds under det extra övergångsåret 2004 respektive 1967, dock bara under förutsättning att kon-

kursen avslutas samma år, så att någon tillämpning (giltighet) inte blir aktuell därefter.

I författningskommentaren till förmånsrättslagens nu aktuella övergångsbestämmelser står beträffande punkt 2 bara att de nya bestämmelserna gäller från och med den 1 januari 2005. Detta kan jämföras med att departementschefen beträffande punkt 3 anförde att på bl.a. företagshypotek tillämpas äldre bestämmelser även om konkursen skulle pågå efter den 1 januari 2005 (prop. 2002/03:49 s. 153). Sammantaget förmedlas intrycket att den 1 januari 2005 utgör en borte gräns för de äldre bestämmelsernas tillämpning, om konkursansökan ingetts under 2004.

Frågan är emellertid om den nu angivna tolkningen skall läggas till grund för tillämpningen.

En sådan tolkning av övergångsregleringen var inte avsedd i 1966 års lagstiftningsärende. Departementschefen anförde i lagrådsremissen att en grundtanke bakom den av honom valda lösningen var att de nya reglerna skulle vinna omedelbar giltighet över hela fältet med det enda undantaget att de äldre reglerna skulle tillämpas vid konkurs som utbröt inom viss tid efter den nya lagstiftningens ikraftträdande, under förutsättning att i konkursen gjordes gällande fordran som var föremål för förlagsinteckning. Lagrådet instämde (i anslutning till motsvarigheten till punkt 3 i de nu aktuella övergångsbestämmelserna) i bedömningen att det var motiverat med ett undantag för det fall att fastighetsägaren var försatt i konkurs eller försattes i konkurs på grund av en ansökan före ikraftträdandet. Lagrådet tillade här att en konkurs avsåg att realisera den förmånsrättsordning som gällde vid tiden för konkursansökningen. Det skulle enligt Lagrådet därför stå i dålig överens-

stämmelse med konkursens syfte att låta förmånsrättsordningen under konkursens gång få ett väsentligt ändrat innehåll (NJA II 1966 s. 100). Lagrådet ifrågasatte om en särskild bestämmelse borde upptas för det fall att fastighetsägaren försattes i konkurs under övergångstiden och konkursen pågick vid denna tids utgång. Lagrådet ansåg emellertid att principen att äldre lag skulle tillämpas i sådana konkurser torde vinna tillämpning utan något uttryckligt stadgande (a.a. s. 103). Departementschefen godtog i huvudsak den av Lagrådet förslagna lagtexten, eftersom han antog att det beträffande de praktiska konsekvenserna inte förelåg några väsentliga skillnader mellan förslagen (a.a. s. 103).

En tillämpning enligt ordalydelsen av de nu aktuella övergångsbestämmelserna och författningskommentaren till dessa – avseende konkurser inledda 2004 på ansökan samma år men oavslutade den 1 januari 2005 – skulle strida inte bara mot principen att borgenärernas inbördes rätt skall frysas vid tiden för konkursansökningen eller åtminstone vid tiden för konkursbeslutet (se NJA 1973 s. 635 och 1982 s. 900) utan också mot den i allmänhet gällande principen att nya materiella regler inte skall tillämpas under det att ett processuellt förfarande pågår. Utdelningen i en konkurs som inleds genom ansökan under 2004 skulle med en tillämpning efter ordalydelsen bli beroende av förvaltarens och rättens snabbhet och av överklaganden. Över sådant kan företagshypotekshavaren inte råda. Därmed strider uttalandena i författningskommentaren mot uttalandet i allmänmotiveringen att företagshypotekshavaren skall ha rimlig tid på sig att trygga sin rätt (prop. 2002/03:49 s. 109). Vidare skulle det systematiskt vara högst egendomligt, om en konkurs inledd under 2004 på ansökan samma år skulle följa de nya reglerna efter ingången av 2005, medan företagshypotekets ställning i en konkurs inledd under 2004 eller senare, efter tillämpning av uppsägningsreg-

lerna i punkt 4, skulle styras av de äldre reglerna hur länge konkursen än pågår. Lika egendomligt skulle det vara om en företagshypotekshavare, som under 2004 fortfarande hade möjlighet att inleda ett förfarande enligt punkt 4, skulle berövats den möjligheten genom att någon annan satt gäldenären i konkurs under 2004.

Det kan tilläggas att punkt 4 inte är avsedd att ge företagshypotekshavaren ett skydd vid en konkurs på grund av en ansökan under 2004, när årsskiftet till 2005 nalkas, eftersom punkt 4 utgår från att fordringen inte kan göras gällande (vilket en fordran däremot alltid kan vid konkurs, se 5 kap. 1 § konkurslagen) samt att gäldenären råder över sin egendom vid uppsägningen och talans väckande.

Den tillämpning av övergångsbestämmelserna som nu anförda skäl talar för är att företagshypotek vid en konkurs inledd 2004 på ansökan samma år skall följa äldre bestämmelser avseende såväl underlaget för säkerheten som förmånsrätten till betalning, oavsett när konkursen avslutas. Frågan är då om utformningen av övergångsbestämmelserna utesluter en sådan tillämpning.

Vad som närmare avses med att äldre eller nya bestämmelser skall tillämpas eller gälla utvecklas inte i förarbetena. Det finns inget som tyder på att orden "tillämpas" och "gäller" i övergångsbestämmelserna är avsedda att ha olika betydelse. Är det fråga om en tillämpning vid konkursutbrottet som sedan "frysas" under konkursen eller är det en tillämpning vid varje tidpunkt under konkursförfarandet som avses? Lagrådets förut återgivna inställning vid 1966 års lagstiftningsärende synes bygga på det förstnämnda synsättet. Detta synsätt är dessutom mest förenligt med regleringen i sista meningen i punkt 4 i de aktuella övergångsbestämmelserna, där situationen annars skulle kun-

na bli den att det under en mellantid gäller nya bestämmelser för att sedan de äldre bestämmelserna ”återuppstår” i konkursen. Rimligen bör innebörden vara att de gamla bestämmelserna i det fallet ”gäller” hela tiden från konkursutbrottet fram till dess konkursen avslutas. (Jfr Möller i Insolvensrättsligt forum 2005 s. 34 ff.)

Med hänsyn till det anförda får det anses att den sakligt sett rimliga tolkningen av övergångsbestämmelserna inte kan anses vara utesluten utan att denna bör läggas till grund för tillämpningen av dessa.

Skatteverkets talan skall därför ogillas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Regner, Victor, Håstad (referent, skiljaktig), Lindeblad och Calissendorff.

Föredragande revisionssekreterare: Delin

HÖGSTA DOMSTOLEN

Bilaga till
PROTOKOLL
2006-04-04Mål nr
Ö 2827-05

Referenten, justitierådet Håstad, är skiljaktig avseende motiveringen efter det stycke som slutar med orden ”- - - hör till fastighet” på sätt som framgår av följande yttrande.

”En tolkning efter ordalydelsen av punkt 2 i förmånsrättslagens övergångsbestämmelser och av motsvarande övergångsbestämmelse år 1966 medför att de äldre reglerna - - - [se vidare majoritetens motsvarande stycke] - - - aktuell därefter.

En sådan tolkning av övergångsregleringen var emellertid inte avsedd i 1966 års lagstiftningsärende. - - - [se vidare majoritetens motsvarande stycke] - - - (a.a. s. 103).

I författningskommentaren till förmånsrättslagens - - - [se vidare majoritetens motsvarande stycke] - - - under 2004.

En tillämpning enligt ordalydelsen av de nu aktuella övergångsbestämmelserna och författningskommentaren till dessa - - - [se vidare majoritetens motsvarande stycke] - - - under 2004.

Det kan tilläggas - - - [se vidare majoritetens motsvarande stycke] - - - talans väckande.

Naturligtvis bör en lagbestämmelse endast undantagsvis tolkas mot sin ordalydelse. Det gäller särskilt om författningskommentaren ger stöd för en tolkning efter ordalydelsen. Ibland är en tolkning mot ordalydelsen dock påkallad, exempelvis när ordalydelsen utan närmare analys kommit att strida mot grundläggande rättsprinciper (jfr NJA 1997 s. 211). Med hänsyn till vad som anförts ovan och till att ingen borgenär ens kan tänkas ha

gett kredit i förlitan på att konkurser, som inletts under 2004 på ansökan samma år, skall underkastas nya regler efter den 1 januari 2005, bör företagshypotek vid konkurs inledd 2004 på ansökan samma år följa äldre bestämmelser avseende såväl underlaget för säkerheten som förmånsrätten till betalning, oavsett när konkursen avslutats.

Skatteverkets talan skall därför ogillas.”